

Landskap: Dalarna Upptecknare: Brigitta Ljungdahl, Lund
Härad: Nås lg. Berättare: Arvid Gustaf Bergqvist, Hedem
Socken: Nås Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: 1964 Född år 1883 i Nås m.

Julklappar och jultomte. s. 1-6.
Majstång m.m. s. 6-9.
Bröllop och bröllopseder. s. 10-23.

LM F 48

" 46

" 52

Julklappar och Jultomte

Här i trakten fann vi sedan med utdelning av julklappar på de flesta gårdar. Såde i mitt hem och mina föräldras förekom det också. Våra granar däremot, vid mitt barndomshem, hade det ej, ty de var för fattiga till det.

Alla i vår familj gav varandra något på julafton. Men eftersom vi var många (8 syskon) blev det ej så märkvärdiga presenter. För det mesta billigt "kyst krans", enkla leksaker eller gubbar. Mycket vanligt att våra föräldrar gav oss barn vackra saker som ylletröjor, strumpor o. dyl. Dess. belädesplagg som behövde frimjas. Och

vi synkar samlade ^{alltid} (hops oss en en
gemensam present till våra främlingar.

Klapparna var alltid inslagna
i paket, för det mesta av brett sen-
slappapper. Vi läste också på pa-
keten, det hörde till.

Att rinnera på paketet hörde
också till. Man hade t.o.m. en versbok
att tilla, där enkla julklappsrin-
nar att hämta, om man inte
hade på några själv.

Julklapparna lades alltid
i en korg under julgrannen (som också
funns så långt bak i tiden jag kan
minnas). På julafton stod far framme
vid grannen och plöjde upp de olika
paketet, läste upp rinnera på dem
till mottagarna, samt överräsche

klappen till den som skulle ha den.
Den övriga familjen (dvs. mor och
segsman) hade sina givna platser
under fideles runt bordsbordet i stu-
gan. När alla fått sina presenter, öpp-
nades de för en gång, efteråt.

Någon julkärl, som delade
ut klapparna hade vi ej. Inte heller
var för någon utklädd som sådan.

Vi kunde använda bägge
benämningarna "julkapp" och "jul-
gåva" för dessa presenter till jul. Nå-
gon gissning för vem som var prä-
lets givare, eller vem som skulle
få det, fick man aldrig höra oss.

Julkärl vet jag fick man höra
flera andra familjer i rochen, men

mina järnåldrar tyckte det var ett deent
gånghet, därför var det som vi ingen hade

Men vi barn hade ändå mys-
het starka föreställningar om hur
han såg ut: han var iklädd stor grå
fårskinnssprits, gula skinnbyxor, och
s.k. "lappjävlar". Han gästades karener
från Lappland eller Grönland och
karener hit till Sverige i släde,
försedd med en stor hornförsedd
bock. Några andra namn än jultomte
användes aldrig för honom.

Den första bilden på en jultomte
såg jag att jag såg vid början av 1900-
talet. Och den bilden motsvarade precis
de beskrivningar jag fått innan av
hur "den verkliga tomten" såg ut.

Vi hade däremot andra tom-

tar i vårt hem. Det var dels hustantern
dels stallkarren, och de två skulle man
pyssla om och hålla sig vän med. På
den sattes gröt ut på julkvällen, gör-
de man inte det dag de, som hämnad,
släpka över huset och dess innehållare.

Någon sed med "jullock" har
jag aldrig hört talas om.

Jula-spöken förekom all-
tid vid 13dags-helgen. Det var då
mest små barn som klädde ut sig
som spöken i vitt, med avsikt att
skrämma.

De första julkorven kom de
1903. Det hämnar jag så väl ihåg, ty
det var en ny och spännande er-

färdighet för oss barn att vi skicka
delika till våra vänner. Först per
kort var 3 öre, och boken var ko-
lörade. Jag tror de hade från tysk-
land, för jag har för mig att jult- och
nyårshälsningarna stod på tyska.
Man brukade skicka korta verser
till sina vänner på dessa kort
och versraderna skulle alltid
skrivas på tväret, på "horsan och
tvärsan".

Midsommar och Midsommarbruk

L.U.F. 46.

Sedan att klä majstång har alltid
funnits i min beakt och är av urgamla
tradition. Men långt bak i tiden den går

i just denna betydelse vet jag inte. Men jag
vet att majstängerna juurets flera genera-
tioner före mig.

Någon annan benämning än maj-
stäng har jag aldrig hört

En ny majstäng uppförs varje
år. Den lät från allmänningen eller
den närbelägna skogen. I min trakt
fir stängerna stå kvar endast 3 veckor
efter midsommars, men i Rättvik, Lek-
sæd, Orsa och Mora får de stå kvar
året om. Den kläs då den först västa
midsommars. Att låta stängerna stå
kvar så där länge görs endast för
turisternas skull. I Näs slår sig alla
byalagen samman om en gemensam

ACC. N:R M. 16054:8.

stäng, medan i andra sochuar varje by har sin egen stäng.

Stängcn skulle vara av furu eller gran. Sedan den byggits barkades den vit och slät. Man grävde aldrig upp trädet, men skulle åter där man stäng, med roten utan det sågades alltid av. Därför fransgroter rader trädet hem till byn, först med häst och sedan, den rista biten, var stängcn på de unga pojkaras axlar i byn under sång och musik. Orsaken till att trädet beistades i stängcn var att det var lättare för med hem på det sättet.

Byarna tävlade alltid sinsemellan och när man hade den högsta stängcn. Det blev en slags prestigtävling.

Majstången var helt lövad och dessutom hängde från två pinnar, (som bildade ett slags leors) en på vardera sidan om stången, krausar ned. Både denna och sjutton stången var vrade med röda sidan värd, samt blommor iestuckna liket här och var, mest uidsaunerarblauster.

I Tällberg har man allbjänt den seden att i majstången sätta upp lika antal viugslar i stängens topp som det blivit gifta par i byn under det gånna årets topp.

Man lövade alltid inomhus till Mid-sommer. Istället för syrenversier höll man sig med lövlyddor. Majbågar och björkar es-tes ofta även i ungarna. (Vid vintern ersattes björkarna av grannar som "vakt poster" vid ungarna)

X

ACC. N:R M. 16054:10.

X
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
L.U.F. 52.

Bröllop och Bröllopseder

Det var alltid brudens föräldrar som stod för bröllopsfesten, som vanligtvis hölls i flickans hem, endast mycket sällan i någon kyrka lokal eller hos grannar.

På bröllopsdagen sågs brudparet först utomhus kyrkan när de skulle in för att viga samman. Jag har aldrig hört att flickans far födde in henne till den väntande brudgummen vid altaret. Ej heller att någon annan gjorde det.

Vigselringar skulle de gifta äga, annars var de inte riktigt gifta. Förr var det vanligast med silverringar, både till förlovnings och vigsel.

IX

ACC. N:R M. 16054 ://.

XI

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

De var tämligen breda då. Han hade
2 st. ringar, liksom hon, efter vigseln.
I vardagslag lades de sedan av,
ty man var rädd om ringarna. De
blev bara använda vid högtiella
tillfällen i livet. Det gick bra för rik-
tigt fattigt folk att köpa luhla
äakta ringar, som bara kostade
2:- ~~1/2~~ stycket. För ungefär 50 år sedan
levde ringarna ^{användare} bredare och platta.
och av guld ~~re~~ Då blev det också vanligare att
skaffa sig en vigselring för varda-
gen (av mässing eller tenn) en för
fest (den riktiga av guld). Vardags-
ringen köpte bruden själv, efter
bröllopet.

"Sporrål" har jag aldrig
hört talas om. Däremot samledes

c:a 5: - in per man vid bröllopet
Jag har ju mig att dessa unga
gick till prästen, men vet ej så
hoga, kanske var det också till
själva brudparet, om inte lysnings
dag förekommit innan.

Brudpäll i kyrkan förekom
ju ungefär 25-30 år sedan ganska
allt här i trakten. Nu är både det
och seden med fäbklädsel över brud
paret vid bröllopsmiddagen bort-
lagt.

Blosshållare har jag faktiskt
 varit med om att se och hålla
sjölv i.o.m. vid bröllop. Men det
är länge sedan. Nu har folk
glömt bort hur treuligt det är.

Men de förhöll bara på vinterbröl-
lop. Den som fick ära hämta
bluss-veden från skogen och sedan
hålla blussen under järden till
kyrkan (och vid kyrkan också)
kunde kända sig hedrad.

Ordningen bland gästerna
vid matbordet var följande:

1. Brudparet (i mitten av bordet)
 2. Föräldraparen (på ena sidan
brudparet).
 3. Prästen
 4. Klockaren
 5. Tingsmännen
 6. Nämndemännen
 7. Örig nära släkt med brudparet.
- Dam och tjänstefolk fick

aldrig äta vid huvudbordet vid så-
dana högtider, möjligtvis längst inne
i ena hörnet av stugan, vid ett an-
nat bord.

Gästerna lät tugga sig våld-
samhet och "skrapade med järn" upp-
repade yngre människor övertalades
slå sig ned vid bordet. Vid riktigt stora
bondbröllop, där det gaves gott
och mat, men också och gäster, fick
sällare lottade och en del utfika-
na begär stå utanför stugan, från
fjärde trappan och besöka allt.
Heland kunde mat och läs
vara frikostig nog att ge dem mat.

Bröllopsmaten skulle var den
bästa tänkbara, givetvis. Färskt kött och
fläsk uppskattades och ansågs fint. Man

satt väntad vid ett stort långbord och
allt som bjöds stod framdrukat. Det sogs
rätt friskt även vid bröllop. Dock hörde
det ej så ofta till att prästen sogs. För
det mesta var det hembruggt stark-
öl, som dracks ur samma "bröllops
kåsa" av alla gästerna. (Hembruggt
öl sogs frutfrande i många hem i Da-
larne). Kaffe hörde också till. Det
var kallt och för det mesta ganska
svagt. (På vardagarna kunde samma
gamla sump användas flera dagar
i sträck. De flesta lät även rosta sitt
kaffe hemma.) De flesta av mödrarna
vid ett bröllop brukade taga s.k. "fö-
ring" med sig hem till barnen. För
det ändamålet gav de för sig en
pryska en slags värka som hängde

i bålhet kring midjan. Jag har varit
med om bröllop där det var så en-
helt att vi åt på frukost istället
för på tallrik. Sista gången var omk.
år 1920 för min del.

Vid verkligt stora bröllop
kunde gästerna nysga till 100-150 st,
vid mindre ded vanlige antalet
av 40-50.

Skänklåden spelades när
presenterna överlämnades till brudpa-
ret under måltiden. Då ~~brudpa-~~^{räkte} även
brudparet sina egna gåvor till vänd-
ra. I samband med detta var det
brukligt att jedem höll talet till
de nygifta. Prästen, som han var
med gjorde också det, men något
senare, vid måltidens slut, som tack mest.

ACC. N:R M. 16054: 17.

Vanligt var att fadern, i samb. med sitt på överrättelse en symbolisk gåva till de unga, för att tala om att de skulle få en gård eller annan egendom i present. Ibland mottog brudparet gåvorna på Stabben (i samb. med stabbdansen) istället för vid bordet.

Vid stabbdansen deltar alla närvarande gäster. Två och två skulle de hoppa inför på stulenen och ta sig en svängom. Någon som var utblädd vid det tillfället, som en björn eller liknande, var jag aldrig sett.

Mest populära av danserna var polletter, valser och hambos. Sedan med brud-dansen (dansa

kronan av bruden") var allmänt
förelämnande. Bruden blev då upp-
bjuden till den dansen av neu som
helst i sällskapet. Dansen var den
där som ^{mest} spelades vid det tillfäl-
let, eftersom den är rätt svängig
och "knyckig".

Sångslag vet jag vad det
är. Men det gick mycket oinstän-
dligt till. Flickorna höll för sig (väs-
tab alltid) ty rädsloa att bli ut-
skämd inför och med att
vänta barn, var mycket stor. Det
beträktades som en stor skam att
vara så svag att man ej exempelvis
hade med sig att avvisa en full
beard från det rum där flickorna låg.

Sängledning tans och har aldrig pinnets här på orten, så vitt jag vet.

Brudens klädsel är gammalmodig än i denna dag. Förfarande förekommer ganska allmänt vår sockendräkt för bruden istället för den moderna vita beläningen. Kjol är röd, röda stumpsor (Näs), virkade vita vantar (eller stickade svarta med färggranna blommor på). Svarta läp skor med silverspänne. Ett litet blommigt jökläde utåpå kjolen. Mössan broderad och med färgspets runt om. Livstycke, ^{med haken och knäskar} eller övvertröja (= "yudel") med majör på. Vid midjan hänger en "pyska".

På 1920-30-talet var sockendiäk-
terna mindre vanliga som bud-
dräkt här i trakten. Sedan träs-
des den vita klänningen under i-
gen, för sockendiäkten. Krona kan
dock användas, den för man läse
av kyrkan, men endast under för-
utsättning att man är julleppie.
Kyrkekronan måste en "beboad"
berömma användas, för han är ej
någ att för bära kyrkans guld-
krona. Budkrona av hängsurs
har jag aldrig hört om.

Vad gäller barn födda in-
nan giftermålet, kallades de all-
mänt "horungar", även om för-
äldrarna var förlovade. Men om barn-
et blev stiftat efter brölloret var det
ingen som sade något om det.

Den som klädde bruden skulle vara en i braken eller en annan person; gärna en nära släkting eller granne. Kvinnan, som hade detta nybräda, kom till bröllopsgården och klädde bruden i hennes rum.

En bröllopsgård skulle alltid vara väl pyntad som vid varje annan större högtid eller fest. På gulven i alla rum lades släris, tallris eller annat ris ut. Gravris var dock mer till begravningar. På sammaren sattes löv nytt, av både björk och bok, för alla lyxständerliga ställen. Löva gjordes även utomhus den dagen, t. d. m. i lund i stallet och ladugård.

ACC. N:R M. 16054:22.

Resning av kryckor eller
bröllopsmallor var vanlig vid
bröllop. De var gjorda av tall el-
ler gran och ställdes på gården
till flichaus föräldrahem. Till
brudparets ära restes även äre-
portar även bröllopsgårdens in-
fartsport. De var gjorda, men en
lövad båg men böjts ned i
ändarna och i bågens mitt var
ofta fastsett blommor, bildande
brudparets initialer. Dessa lö-
vade portar gjordes i allmänhet
i ordning före och restes, av meg-
darna i begynn.

"Kockagränne" kallas den
mat och dryck megdarna kom-
de hemme med till bröllopsgården

dagen innan bröllopet vidtog. Björk-
dräning, i samb. med lysningen
har ej fimmets, eftersom lysningen
dagar är okända, praktiskt taget,
här för orten.

Jag föreställer mig att se-
den med bruden som speglar sig i
ett fat med vatten, istället för i en
riktig spegel, har att göra med den
trou brudens skönhet då skulle
fortfara finnas till, efter bröllopet.

Några "läuade plagg" för en
brud har jag varken sett eller hört
talas om.